

УДК 339:92

ТРАНСАТЛАНТИЧНЕ ТОРГОВЕЛЬНО- ІНВЕСТИЦІЙНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА УКРАЇНА

Стаття присвячена імплементації Україною норм трансатлантичного торговельно-інвестиційного партнерства (ТТІП), висвітленню як геополітичних аспектів ТТІП, так і його глобального економічного змісту. В статті побудовано рейтинг проблем, що виникають з приводу узгодження позицій сторін ТТІП, врахування в угодах способів компенсації наявних та постійно зростаючих соціально-політичних дисбалансів за відсутності ефективних важелів впливу на них. Здійснено також оцінку загального макроекономічного ефекту від укладання Угоди про вільну торгівлю між США та ЄС щодо чинників траєкторії розвитку України у контексті глобальної економіки. Обґрунтовано, що загострення геополітичних та гео економічних конфліктів у світі, депресивна динаміка світової економіки та невизначеність характеру впливу фінансових-економічних чинників зростання економіки країн та інтеграційних об'єднань змушує для України можливість вибору стратегії розвитку на середньострокову перспективу.

Визначено, що безумовною перевагою доступу України до спільного економічного простору Трансатлантичного партнерства є синергетичний ефект наздоганяючого розвитку, імплементація технологічних та соціальних інновацій та ефект масштабу в результаті доступу на найбільший ринок у світі. Автором проаналізовано можливі ризики активної імплементації Україною норм ТТІП, чинники гальмування та прискорення цієї імплементації.

Ключові слова. Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство, стратегія національного розвитку, модель зовнішньоекономічної інтеграції.

За своєю значимістю для світової політики і економіки, за своїми масштабами і обсягом відносини США

КЛИМЕНКО І.В.,
кандидат
економічних наук
головний радник,
Інститут
стратегічних
досліджень «Нова
Україна»

і ЄС утримують перше місце у світі. У зовнішніх відносинах ЄС центральне місце відводиться трансатлантичній співпраці зі Сполученими Штатами. Так само для США Європейський Союз є найважливішим стратегічним партнером. Останнім часом обидві сторони особливо підкреслюють, що вони поділяють спільні цінності і мають спільні інтереси (хоча між ними час від часу і виникають розбіжності в питаннях акцентів і підходів). Водночас сучасні виклики та загрози - глобальна економічна криза, криза міжнародної правової системи, локальні війни, що загрожують перерости у світову війну, - всі ці фактори так чи інакше мотивують США та ЄС до глибшої співпраці, до об'єднання зусиль у вирішенні проблем економічного розвитку та скоординованої міжнародної політики.

Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство: загальне бачення

Новаторське значення ТТІП полягає у модернізації, оновленні підходів до міжнародного співробітництва на засадничих принципах верховенства права. Фактично від часу закінчення Другої світової війни США та країни-члени ЄС еволюціонували кожний по-своєму, тим не менше прагнучи утвердженню спільних демократичних цінностей та верховенства права. У нових умовах посилення глобальної конкуренції та зростання потуги менш розвинених (у сенсі демократії та правових інститутів) західні демократії стикаються із подвійними загрозами – внутрішніми (старіння населення, повільне зростання, вичерпання ресурсів розвитку тощо) та зовнішніми, що генерують міжнародні актори, які не поділяють західні цінності та навіть загрожують суверенітету інших держав. Таким чином, партнерство США та ЄС, відповідно до загальної візії угоди, – це також відповідь на питання, чий стандарти та правила мають домінувати у глобальному просторі і на які моделі міжнародних відносин будуть спиратися західні країни – на свої власні, або на ті, що їм будуть пропонуватися менш розвинутими, але більш чисельнішими опонентами.

Концепція майбутньої трансатлантичної торговельної угоди передбачає застосування більш широких підходів, ніж визначають класичні режими торговельної лібералізації у межах зон вільної торгівлі, які традиційно передбачають скасування (чи суттєве зниження) тарифів, відкриття ринків інвестицій, послуг та державних закупівель. Станом на 2014 р. разом Європейський Союз і Сполучені

Штати виробили більш ніж 50% вартості світового ВВП (або 41% ВВП за паритетом купівельної спроможності). Це найбільший ринок у світі, що акумулює 3/4 світових фінансів і 30% світової торгівлі¹. Трансатлантичний договір торкнеться всіх ключових галузей торгівлі, але буде зорієнтований на сфери, які дадуть економіці США та країн Євросоюзу максимальну синергію в стимулюванні економічного зростання, зайнятості населення та розвитку інновацій. Відповідно до прогнозних розрахунків низки незалежних досліджень, запровадження ТТІП зможе генерувати додаткове зростання в ЄС до €119 млрд. на рік, у США - до €95 млрд.²

Послідовне та наполегливе просування трансатлантичної ініціативи, незважаючи на постійні та серйозні конфлікти інтересів партнерів, дає вагомі підстави вважати, що наміри сторін виходять далеко за рамки простої лібералізації взаємної торгівлі та поглибленого економічного співробітництва. Незважаючи на неоднозначний історичний спадок складних та повільних переговорів (протягом останніх 24 роки – 8 раундів переговорів), у сучасних обставинах досягнення суттєвого прогресу у формуванні нового інтеграційного об'єднання є доволі ймовірним. Такий висновок впливає з аналізу глобальних викликів та можливостей посткризового розвитку у середньостроковій та у довгостроковій перспективі, які беруться до уваги потенційними учасниками Трансатлантичного партнерства.

Геополітичні аспекти ТТІП

Загальна налаштованість партнерів відносно **неприйнятності збереження status quo у двосторонніх стосунках також відображає запит на кардинальні зміни глобального економічного простору** в контексті «української кризи». Очевидно, що стара модель глобалізації поступово змінює свою архітектуру. Фактично провідними світовими гравцями досягнуто нового консенсусу з приводу більш широкого застосування політико-економічного компоненту в глобальних гібридних конфліктах. Замість підходів мирного часу, на заміну практик «business as usual» **у міжнародні відносини повертаються принципи «співіснування» часів холодної війни: економічні санкції,**

¹ The Geopolitical aspect of TTIP. - Cecilia Malmström, Commissioner for Trade, Speech, EP Brussels - ALDE hearing on 3 June 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/june/tradoc_153511.pdf

² Why TTIP matters to European business. 16 April 2014. <http://www.buinessurope.eu/content/default.asp?PageID=568&DocID=32927>

фінансові спецоперації, валютні атаки, економічна дискримінація, цінові маніпуляції тощо. Загалом це вказує на кризу інституційної основи глобалізації, що сформувалася після другої світової війни та отримала серйозний імпульс до розвитку після розпаду Радянського Союзу та закінчення періоду холодної війни³.

Розвинуті країни постали перед загрозами втрати важелів впливу на економічну ситуацію всередині країн внаслідок політизації глобальних процесів. Не маючи потужних драйверів економічного зростання, вони ризикують погіршити свої гео-економічні позиції вже у середньостроковій перспективі. Відтак серед аргументів на користь посилення спроможності – як економічної та і політичної – трансатлантичного партнерства **геополітичні чинники** виходять на перший план.

1. Відновлення міжнародного світоустрою, заснованого на принципах верховенства права. Оскільки трансатлантичні відносини є вагомим елементом глобальної економіки і також фундаментом міжнародного світового порядку, ТТІП покликає дати відповіді на загрози та виклики, що виникли в результаті сучасної кризи. Таким чином США та ЄС, ініціюючи заснування трансатлантичного партнерства, декларують комплексну мету: відкриваючи трансатлантичні ринки та генеруючи глобальне зростання, зміцнити глобальні правила взаємодії міжнародних гравців.

2. Укріплення ціннісних засад демократичного розвитку. ТТІП позиціонується як глобальний інструмент просування цінностей західних демократій, зокрема пріоритет прав людини та верховенства права. США та ЄС прагнуть укласти угоду, що включатиме спільні підходи до ринку праці, екологічних стандартів та систем захисту прав споживачів. І оскільки ТТІП поширюватиметься на гармонізацію двох найбільш складних регуляторних систем світу, як наслідок – сторони будуть підтримувати та відстоювати відповідні стандарти не тільки у двосторонніх стосунках, а й у глобальному масштабі. Таким чином **ТТІП трансформуватиметься у потужний фундамент нового міжнародного права.**

3. Посилення глобальної безпеки. Багато дослідників та експертів підкреслюють важливість безпекового компоненту ТТІП, що цементує поточні двосторонні стосунки США та ЄС. Хоча

ініціатори Угоди відкидають визначення «економічного НАТО», вони солідарні, що новий формат стосунків матиме наслідком суттєвого підвищення дієздатності партнерів до вирішення глобальних безпекових проблем як через фактор узгодженої політики у відношенні до третіх сторін, так і через фактор вищої економічної спроможності у відстоюванні спільних підходів у кризових ситуаціях.

4. Нейтралізація конкурентів, консолідація інтересів розвинених країн, створення нової моделі взаємодії з країнами, що швидко зростають. Як очікують ідеологи ТТІП, конвергенція ресурсів та принципів взаємодії партнерів сприятиме виробленню консолідованої політики по відношенню до країн з недемократичними політичними режимами (експансіонізм, авторитаризм, мілітаризм тощо), що у середньостроковій перспективі кількісно переважатимуть за часткою населення та ВВП. Об'єднавши зусилля, трансатлантичні партнери тим самим зможуть не тільки відвернути ескалацію загроз їхньому сталому розвитку, а й «втягнути» країни, що розвиваються, до спільного правового та ціннісного простору.

5. Особливого значення набуває ТТІП у контексті супротиву наполегливим зусиллям Росії розхитати світовий порядок, нівелювавши принципи верховенства права та зруйнувавши партнерські стосунки між США та ЄС. Загострення української кризи актуалізувало такі стратегічні завдання трансатлантичного партнерства, як посилення стійкості європейських країн (особливо країн Східної та Центральної Європи, включаючи Україну) до агресивної політики Росії, що прагне переділу кордонів та переформатування сфер впливу, використовує інструменти економічного тиску та енергетичного шантажу з метою не допустити інтеграції колишніх радянських республік у спільний з ЄС економічний простір.

6. Пріоритезація партнерства в енергетичній сфері (енергетична безпека). Останні події, пов'язані з російсько-українським конфліктом, суттєво змінили переговорні пріоритети США та ЄС. На відміну від попередніх періодів нині поглиблення трансатлантичного енергетичного співробітництва є однією із стратегічних цілей ТТІП. Сьогодні за рахунок внутрішнього виробництва ЄС може забезпечити лише незначну частину своїх енергетичних потреб; імпорт нафти складає близько 80% і газу близько 60%. Більше третини нафти і 30% газу – російського походження. Деякі держави-члени ЄС на 100% залежать від постачань газу з

³ Geo-economics: Seven Challenges to Globalization. Report, World Economic Forum, 2015. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Geo-economics_7_Challenges_Globalization_2015_report.pdf

Росії. Водночас США в результаті стрімкого зростання видобутку енергоресурсів на 80% забезпечує себе власними енергоресурсами і вже найближчим часом стане найбільшим у світі виробником нафти і зрідженого природного газу, випередивши Росію і Саудівську Аравію.

Економічні чинники ТТІП

Глобальний економічний контекст ТТІП за час консультацій щодо окремих проблемних питань Угоди хоча і мав першочергове значення, проте не стимулював досягнення проривних рішень. Так, в політичних документах до саміту США-ЄС ще у 2010 р. відзначалося, що ініціатива запровадження трансатлантичного ринку ще «ніколи не була більш нагальною та більш необхідною⁴». Можемо констатувати, що за цей час світ вже сильно змінився, проте конфлікти інтересів між США та ЄС залишаються значними та перешкоджають прогресу у досягненні фінальних рішень.

Дослідження Bertelsmann Foundation і Атлантичної Ради дає уявлення про характер проблем між сторонами⁵. Воно ґрунтується на опитуванні зацікавлених сторін по обидві сторони Атлантики про перспективи переговорів та про очікування щодо їхньої результативності. Наразі стейкхолдери прогнозують три можливих сценарії ТТІП:

1) помірний прогрес: партнери досягають згоди щодо зняття чисельних бар'єрів у торгівлі та інвестиціях, але уникають вирішення найбільш спірних питань (відтермінують або зберігають статус-кво);

2) провал Угоди: партнери не змогли погодити навіть базову Угоду через фокусування на проблемних питаннях та нехтуючи цінністю вже погоджених рішень;

3) успішне укладання Угоди: Сполучені Штати та ЄС відносно швидко погоджують більшість спірних питань за умови наявності політичної волі та активної залученості керівництва всіх зацікавлених сторін.

Учасникам опитування також було запропоновано прорейтингувати потенційно найбільш дискусійні позиції угоди за критеріями важливості для успіху переговорів та ступенем складності його досягнення.

⁴ A Strategic Vision for the Transatlantic Market. 2010. Third Report. Transatlantic Policy Network - <http://www.tponline.org/index.html>

⁵ The Transatlantic Trade and Investment Partnership: Ambitious but Achievable. A Stakeholder Survey and Three Scenarios. April 2013 – http://www.acus.org/files/publication_pdfs/403/TTIPReport_web.pdf

З обґрунтування політико-економічних засад трансатлантичного партнерства випливає, що стратегічні виклики у перспективі 2025 р. загрожують як стійкому розвитку західної цивілізації, так і національній безпеці індустріальних країн⁶. Так, відповідно до прогнозу від 2011 р., підготовленого до наступного саміту США-ЄС, прогнозувалося, що світове виробництво в 2025 році може майже подвоїтися по відношенню до 2005 року. Але при цьому, стверджують фахівці, ні США, ні ЄС більше не будуть домінувати у світі, Європейський Союз втратить лідерство у експорті продукції, а центр ваги світового виробництва та світової торгівлі зосередиться в Азії. Станом на початок 2015 р., США та ЄС зберігають лідерство за обсягами ВВП (1 та 2 позиції), але частка країн, що розвиваються, вже досягла 40% світового ВВП та продовжує зростати швидшими темпами, ніж розвинуті країни.

Також експерти попереджають про нарощування соціально-політичних дисбалансів: зростання розриву між багатими і бідними країнами, що посилюючи соціальну і політичну напруженість на ключових ринках – фінансів, енергоносіїв, продовольства тощо. Водночас, відсутність ефективних важелів впливу на демографічні процеси, гіпотетично, формуватиме додаткові ризики для розвинених країн. Так, населення світу може зрости до 8 млрд осіб, при цьому 3/5 з тих людей будуть азійського походження. Європейський Союз перетвориться на регіон із найстарішим населенням та, подібно до США, матиме колосальне навантаження на бюджет внаслідок високих соціальних стандартів, обсягу пенсійного забезпечення та витрат на охорону здоров'я для потреб старіючого населення. Міграція перетвориться на одну з ключових проблем для США та ЄС: наприклад, кожний восьмий мешканець в ЄС до 2025 р., ймовірно, буде мігрантом.

Загальносвітова економічна динаміка посткризового періоду 2010-2015 рр., на який припадає чергова фаза активізації зусиль з боку США та ЄС по формуванню ТТІП, продемонструвала прискорення негативних процесів в індустріальних країнах. Причому ймовірно, що за окремими показниками найбільш песимістичні прогнози можуть реалізуватися задовго до 2025 р. **Слабкість імпульсів до економічного піднесення в економічно розвинених країнах є загальним трендом**

⁶ Towards a Strategic Vision for the Transatlantic Market. 2011. Fourth Report. Transatlantic Policy Network - http://www.tponline.org/pdf/TPN_Report_Towards_a_Strategic_Vision_For_the_Transatlantic_Market_October_2011.pdf

Рейтинг проблемних питань в контексті узгодження позицій сторін ТТІП

Проблемні питання на шляху досягнення ТТІП	За ступенем складності досягнення загальної згоди (від найбільш складного питання до найлегшого)	За ступенем важливості для успішного результату Угоди (від найбільш важливого питання до найменш важливого)
Істотна лібералізація доступу на ринок ГМО та сільськогосподарської продукції (особливо щодо стандартів використання гормонів)	1	7
Значне зближення регуляторних процедур в різних секторах	2	1
Значне вирівнювання підходів щодо регулювання та правил захисту даних та приватного життя	3	6
Значне спрощення доступу до ринку державних закупівель	4	9
Значне зближення правових режимів і стандартів для промислових товарів	5	2
Значний прогрес щодо санітарних та фітосанітарних заходів	6	3
Значне зближення екологічних норм	7	16
Конвергенція процедур, пов'язаних з визнанням географічних зазначень	8	13
Взаємне визнання або зближення регуляторних правил щодо фінансових послуг	9	5
Погодження правил, лібералізація двосторонніх інвестицій та взаємний захист прав інвесторів	10	14
Гармонізація правовідносин на ринку злиттів та поглинань	11	15
Конвергенція фармацевтичних стандартів щодо тестування та випуску нових лікарських засобів	12	10
Значний прогрес у гармонізації трудових стандартів	13	17
Гармонізація правил захисту прав інтелектуальної власності	14	8
Узгодження спільних підходів та принципів у відношенні третіх країн, включаючи субсидії, вимоги щодо прав власності тощо	15	11
Спрощення доступу на енергетичні ринки (зокрема скасування обмежень щодо експорту енергоносіїв з боку США)	16	12
Ліквідація тарифів або значне скорочення тарифів в більшості секторів	17	4

Оцінки загального макроекономічного ефекту від укладання Угоди про вільну торгівлі між США та ЄС (у млн. €)

	Обмежена Угода, тільки тарифи	Обмежена Угода: тільки послуги	Обмежена Угода: тільки закупівлі	Всеосяжна Угода: помірно амбіційна	Всеосяжна Угода: амбіційна
Зміни ВВП					
ЄС	23,753	5,298	6,367	68,274	119,212
США	9,447	7,356	1,875	49,543	94,904
Двосторонній експорт					
ЄС в США	43,840	4,591	6,997	107,811	186,965
США в ЄС	53,777	2,859	3,411	100,909	159,098
Сукупний експорт					
ЄС	43,740	5,777	7,136	125,232	219,970
США	57,330	5,488	5,942	142,071	239,543

Джерело: Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment. An Economic Assessment. Primary authors: Joseph Francois, Miriam Manchin, Hanna Norberg, Olga Pindyuk, Patrick Tomberger. March 2013. Report was prepared for European Commission by Centre for Economic Policy Research, London

у **середньостроковому періоді**. Так, в більшості розвинених країн у попередні роки були запроваджені стандартні програми антикризових заходів. Передбачалося, що протягом наступних одногодвох років індустріальні країни повернуть фінансово-економічну систему (як на глобальному, так і на регіональному рівні) до збалансованого стану. Тактика подолання кризових тенденцій, до яких вдалися США та ЄС, полягали у поєднанні бюджетної економії та стимулюючої кредитно-грошової політики, центральним елементом якої стали фінансові ресурси у якості інструмента попередження зупинки економіки. Проте така політика могла забезпечити короткотермінові результати, але не стимулювала структурні інновації.

Створення спільного трансатлантичного ринку ґрунтується на низці політ-економічних чинників, зокрема:

- потреба у додаткових чинниках інтенсифікації наявних факторів виробництва в умовах «інноваційної паузи» та уповільнення темпів глобального розвитку;
- адаптація (убезпечення партнерів) в умовах наростання глобальних дисбалансів та зростання напруження у відносинах між державами та інтеграційними об'єднаннями;
- спільне вирішення ресурсних проблем (зокрема проблеми обмежених запасів традиційних енергоносіїв);
- об'єднання зусиль по вирішенню екологічних проблеми та попередженню загроз глобального потепління;
- спільна політика подолання демографічної кризи, регулювання міграційних потоків тощо.

Вочевидь сучасний етап розвитку глобальної економіки позначений т.зв. інноваційною паузою⁷, що ускладнює для індустріальних країн пошук адекватних рішень з метою утримання світового лідерства у середньостроковій перспективі. Розвинуті країни за відсутності інноваційних компенсаторів, що постійно впроваджуються, фактично змушені нарощувати обсяги «неефективного» виробництва за рахунок збільшення споживання палива, іншої сировини, які мають тенденцію до подорожчання. Об'єктивно для виходу з цієї ситуації необхідні нові великі інновації.

⁷ Див., наприклад, В. Е. Дементьев. Инвестиционная пауза при смене длинных волн экономического развития. - Кондратьевские волны. Аспекты и перспективы. Волгоград: Учитель, 2012. – 384 с. - http://www.socionauki.ru/book/files/k_waves/volume_1/263-285.pdf

Проте зміни назрівають дуже повільно, і неможливо прогнозувати точні терміни зламу поточного тренду.

У країнах, що розвиваються, насамперед у Китаї, Індії та інших країнах, що знаходяться на етапі переходу від аграрної до індустріальної економіки, виробничі потужності використовуються дещо «ефективніше» за рахунок існування невикористаних резервів дешевої робочої сили. Тому ці країни можуть нарощувати виробництво товарів, що мають вищу цінову конкурентоспроможність, з наступним експортуванням їх до розвинених країн. Але часовий горизонт функціонування чинного економічного балансу не є безкінечним.

За сучасних умов структурні реформи у розвинених країнах мають помірні результати - зростання безробіття на тлі стабілізації обсягів виробництва. Таке, наприклад, відбувається в Сполучених Штатах, де виробництво відновлюється, але кількість робочих місць не росте. Очевидно, такі економічні парадокси, що суперечать класичній економічній теорії, свідчать про складність балансування економіки у період невизначеності щодо переходу до наступного циклу інноваційної економіки.

На даний час з точки зору впровадження передових технологій та продуктивності праці США є «еталонною країною»⁸, т. зв. світовою технологічною межею⁹. Зокрема, у дослідженнях підкреслюється, що визначення (оцінка) світової технологічної межі ґрунтується на специфічному поєднанні факторів виробництва (робочої сили, капіталу та технологічного прогресу) та факторів культури. Таким чином США постають країною, що найефективніше використовує наявні фактори виробництва¹⁰.

⁸ Наприклад, PWC зміни у американському ВВП моделює із врахуванням середньорічного зростання продуктивності праці на 2% на рік. Див.: World in 2050. The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities. January 2013. PricewaterhouseCoopers. http://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf

⁹ В роботах західних економістів досліджується питання «глобальна технологічна межа», зокрема, США позиціонується як країна з найвищим рівнем технологічного розвитку, якому властиві певні темпи та закономірності щодо прогресу, та у відношенні до якого порівнюють показники інших країн світу. Див., наприклад, Francesco Caselli, Wilbur John Coleman. The World Technology Frontier. The American Economic Review. June 2006. С.499-522.

¹⁰ Jakub Growiec. The World Technology Frontier: What Can We Learn from the US States? Oxford Bulletin of Economics and Statistics. Ст. 777-807. 2012 p. - http://akson.sgh.waw.pl/~jg23234/WTF_OBES.pdf

Рівні продуктивності праці в країнах ОЕСР (2007 р.)

Країна	Додана вартість на одну зайняту особу в рік, тис. дол. США із врахуванням ПКС	%, США = 100
США	94,1	100,0
Франція	81,9	87,0
Італія	76,3	81,1
Великобританія	73,0	77,5
Німеччина	72,3	76,8
Японія	66,8	71,0
Корея	51,2	54,4
Чехія	50,2	53,3
В середньому по ОЕСР	71,9	74,0
Росія (2006 р.)	27,1	28,9

Джерело: International Comparison of Labor Productivity — Japan Productivity Center for Socio-Development. Report, December 24, 2008¹¹.

Отже, потреба прогресувати в умовах «інноваційної паузи» та зустріти нову фазу інноваційного циклу на позиціях лідерства зобов'язує уряд США неухильно відстоювати, розвивати та захищати інновації та технологічні досягнення усіма доступними засобами. Узагальнюючи, можна стверджувати, що саме **США більшою мірою, ніж їхній потенційний трансатлантичний партнер Європейський Союз, зацікавлені та спроможні до консолідованого відстоювання глобального технологічного лідерства як основної конкурентної переваги. Прагнучи втілення власних стратегічних цілей сталого розвитку, США готові пов'язати ці цілі із завданнями конституювання Трансатлантичного партнерства.**

Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство та Україна

Загострення геополітичних та гео економічних конфліктів у світі, депресивна динаміка світової економіки та невизначеність щодо фінансових-економічних чинників у відношенні різних країн та інтеграційних об'єднань обумовлює звуження для України простору у виборі стратегії розвитку на середньострокову перспективу. Наша країна має не тільки мінімізувати зовнішньоекономічні

ризики та виклики, але й органічно «вписатися» у світові тренди, інтегруватися в глобальні процеси таким чином, щоб зайняти місце у міжнародному поділі праці сприяло збалансованому розвитку України і тим самим відповідало національним інтересам.

Жорсткі рамки вибору моделі зовнішньоекономічної інтеграції для України перш за все визначаються наступними чинниками:

- поляризація позицій геополітичних гравців (економічні преференції в пакеті з безпековим та військовим партнерством);
- вирішення завдань наздоганяючого розвитку у контексті імплементації Угоди про асоціацію з ЄС;
- відновлення (створення нових) інституцій суверенної держави (військо, правоохоронна та судова системи);
- укріплення інститутів ринкової держави (розвиток банківської системи, фондового та страхового ринків та ін.);
- адаптація до розриву стосунків з Росією.

Зовнішньоекономічна та інтеграційна політика нашої держави мала ключове значення у формуванні сучасного тренду розвитку України. Додання України до двосторонніх та багатосторонніх торговельних угод (СОТ, зони вільної торгівлі) сприяли трансформації пострадянської інституційної моделі у напрямку міжнародних правил та стандартів економічного співробітництва України з партнерами. Разом з тим, експортоорієнтована економіка України була та залишається надзвичайно вразливою до зовнішньоекономічних чинників.

Серед чинників, що сформували поточну траєкторію розвитку України у контексті глобальної економіки, є:

- зовнішньоекономічна відкритість економіки (зовнішньоторговельний оборот складає близько 100 % ВВП) на тлі високої концентрації експорту, звідки походить висока залежність від рівня попиту на українську продукцію з боку окремих торговельних партнерів – країн та інтеграційних блоків;
- розвиток експортного потенціалу сільськогосподарського виробництва та галузей з виробництва продовольчої продукції;
- розширення частки торгівлі послугами;
- різке підвищення вартості енергетичного імпорту, що призвело до втрати цінової конкурентоспроможності експорту, заснованої на низькій вартості енергоносіїв;
- низька частка товарів з високим рівнем доданої вартості у експортній пропозиції, зокрема,

¹¹ Производительность и факторы долгосрочного развития российской экономики. Бессонов В. А., Гимпельсон В. Е., Ясин Е. Г., Кузьминов Я. И. – 2009. Г. Доклад к X Международной научной конференции ГУ ВШЭ по проблемам развития экономики и общества. Москва. - <http://www.hse.ru/pubs/lib/data/access/ticket/1378706315951f49a17557c7fcfb1fc0a7e1f25b7b/BGKY-scan.pdf>

частка високотехнологічних товарів у загальній структурі експорту не перевищує 3%, що сформуливали уразливість України до цінової кон'юнктури зовнішніх ринків;

- поступова втрата порівняльних конкурентних переваг на світових ринках через зростання глобальної конкуренції, ціновий тиск та підвищення вимог до якості продукції; а також запровадження протекціоністських заходів країн-торговельних партнерів;

- низькі темпи модернізації експортних галузей та брак нових товарів в експортному портфелі.

Виходячи з того, що головним важелем економічного зростання у найближчі роки залишатиметься зовнішньоекономічний сектор, питома вага якого у ВВП у різні роки коливалася від 80% до 100%, можемо прогнозувати звуження діапазону маневрування у здійсненні зовнішньоекономічної політики у середньостроковій перспективі. Натомість врахування закономірностей розвитку інтеграційних процесів у світовій економіці з метою максимального використання можливостей, що відкриваються, на глобальному, регіональному та національному рівні створюватиме необхідний ресурс для примноження потенціалу економіки України.

Створення Трансатлантичного партнерства знаходиться «в тренді» глобалізаційних процесів, які характеризуються, з одного боку, ескалацією геополітичних чинників у зовнішньоекономічній сфері, а з іншого – «вибірковістю» інтеграційних процесів. Відтак економічно розвинуті країни концентруватимуть зусилля на створенні нових економічних мега-блоків (в тому числі всеосяжних зон вільної торгівлі), доступ до яких буде обмежено. Таким чином індустріальні країни створюватимуть певні штучні стимули підтримки та розвитку один одного, тим самим відволікаючи ресурси розвитку від ринків решти країн світу. Тому позиціонування української держави по відношенню до ТТІП буде визначальним для перспектив національного розвитку у довгостроковому періоді.

Що стосується переваг, які відкриває доступ України до спільного економічного простору Трансатлантичного партнерства, то вони полягають у **синергії ефектів** наздоганяючого розвитку, імплементації інновацій (технологічних та соціальних) та ефекту масштабу в результаті доступу на найбільший ринок у світі. **За умови успішної адаптації до правил та стандартів ЄС та відтермінування угоди про ТТІП**, Україна матиме

можливість визначити власні терміни та умови інтеграції у трансатлантичний ринок. **Натомість, якщо ТТІП буде створено вже у найближчій перспективі (як відповідь на геополітичні загрози) Україна буде стикатися з певними викликами та ризиками.**

Брак прогресу у імплементації Угоди по Асоціацію України та ЄС загрожуватиме втратою підтримки з боку ЄС, наростанням диспропорцій внутрішнього розвитку, що у свою чергу зміщуватиме зусилля влади та суспільства у бік антикризових заходів на протипагу досягненню цілей сталого розвитку. Не стабілізувавши макроекономічну ситуацію та не створивши внутрішні стимули для відновлення економічного зростання, Україна буде неспроможна скористатися перевагами Трансатлантичного партнерства, що передбачають інституційну готовність країн до глибокої конвергенції на основі досконаліших правил та стандартів. В результаті Україна втрачатиме час та можливість інтенсифікації розвитку за рахунок трансферу технологій та капіталу від розвинутих країн світу.

Повільна реалізація (або повний зрив) задекларованої програми реформ, метою якої, по суті, є остаточний демонтаж пострадянської моделі економіки та розбудова базових інститутів соціально-ринкової економіки, унеможливує синхронізацію завдань сталого розвитку з індустріальними країнами. Причому незважаючи на те, що останні авансували Україні право бути їхнім стратегічним партнером практично у всіх сферах економіки. Характер економічного розвитку та умови міжнародного співробітництва в межах Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства відображатимуть кардинальні зрушення у структурі виробництва, що формують конкурентні переваги сучасних світових лідерів. Зокрема, центральне місце у формуванні поглиблених економічних відносин всередині ТТІП матиме конвергенція (зближення правил або запровадження уніфікованих правил) сфери сертифікації та стандартизації. З метою збереження перспективи для України щодо інтегрування у процеси трансатлантичного партнерства важливо прискорити процеси регуляторної конвергенції на основі правового надбання Європейського Союзу (Aquis Communautaire).

Традиційна слабкість української влади у питаннях стратегування розвитку генерує ризики потенційних втрат від співпраці з новим мега-блоком. Актуальний процес наближення регуляторного за-

конодавства України до ЄС вже вимагає проектування перспективних напрямків трансформації нововведень також і до американської регуляторної системи. Причому такі оцінки можна робити на основі аналізу змісту дискусій між трансатлантичними партнерами по низці питань (див. рейтинг проблемних питань). Дві світові потуги – США та ЄС – вже є двома надскладними регуляторними системами, що нині розпочали процес конвергенції у напрямку створення спільного економічного простору. У свою чергу Україна, лише почавши гармонізацію національної регуляторної системи з системою однієї із сторін - ЄС, вже ризикує не встигнути та не вписатися у майбутню рамку трансатлантичного партнерства.

У секторальному вимірі найбільш складними для України будуть процеси гармонізації правил та регулювання доступу на трансатлантичний ринок аграрної продукції. На даний час важко прогнозувати, які саме питання дискутують учасники трансатлантичного партнерства. Водночас відкриття національного сільськогосподарського ринку для великих компаній ЄС та США створюватиме можливості модернізації в Україні виробничої бази з перспективою трансферу технологій та полегшеної адаптації або приєднання до змінених нормативів ТТІП.

Проблематика енергетичного сектору в рамках ТТІП становить одночасно і виклик, і можливість для України. Оскільки енергетична безпека сьогодні є одним із ключових драйверів пришвидшення переговорного процесу в рамках ТТІП, Україна також буде змушена або інтенсифікувати імплементацію зобов'язань згідно Угоди про членство в Енергетичному співтоваристві ЄС з перспективою

додолучення до спільного трансатлантичного ринку енергоресурсів або залишитись в частковій ізоляції та потерпати від енергетичного тиску з боку Росії.

З огляду на значний стимулюючий (або обмежуючий) потенціал розвитку ТТІП для країн партнерів, ризикованим для України є нехтування політично чи економічно чутливими проблемами трансатлантичних партнерів. Такими, наприклад, є питання захисту прав інтелектуальної власності. Виходячи з того, що головним прискорювачем економічного розвитку США та ЄС буде зростання продуктивності праці внаслідок запровадження нових технологічних рішень, учасники ТТІП будуть надавати велике значення процедурам захисту прав інтелектуальної власності. Таким чином, для України, що фігурує у політичних звітах США як країна, що є світовим лідером у порушенні прав інтелектуальної власності, унормування правовідносин щодо захисту авторських прав є однією з ключових перешкод у процесі потенційної інтеграції до ТТІП.

Після початку російської агресії Україна практично втратила можливість вільно вибудовувати стосунки з сусідніми країнами, ґрунтуючись на історичних зв'язках, традиціях та наявних економічних інтересах. Загроза початку холодної (економічної) війни так само як примусова трансформація соціально-економічної системи внаслідок анексії Криму та війни на Донбасі інтенсифікує та пришвидшує болюче самовизначення української держави. Визначений вектор європейської інтеграції є одночасно і невідворотним, і проміжним у процесі складного пошуку нашою державою власної ніші у світовому поділі праці.

Klimenko I. Transatlantic trade and investment partnership and Ukraine / Institute of Strategic Studies «New Ukraine»

The article is devoted to the implementation by Ukraine the norms of Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), and has studied the geopolitical aspects of TTIP and its global economic sense. The author constructed the rating of problems, arising during the process of coordination TTIP parties' positions in view of the ever-growing social and political imbalances, which couldn't be treated by existing levers of regulation. Also assessed the macroeconomic impact of the conclusion of the Free Trade Agreement between the US and the EU in general and in particular - as a factor of the trajectory of Ukraine development in the context of the global economy. It is proved that the aggravation of geopolitical and geo-economic conflicts in the world, depressive dynamics of the global economy and the uncertainty of the impact the financial and economic factors on the rate of growth in different countries and integration associations, have narrowed the space of choice for Ukraine's development strategy in the medium term.

The synergistic effect of catching-up development, the implementation of technological and social innovations and economies of scale as a result of access to the largest market in the world are called as undoubted advantage of Ukraine's access to the common economic space of the Transatlantic Partnership. The author analyzed the possible risks of the active implementation by Ukraine the norms of TTIP, and factors which are delaying and which are stimulating this process.

Keywords: Transatlantic Trade and Investment Partnership, a national development strategy, foreign economic integration model.

Клименко И.В. Трансатлантическое торгово-инвестиционное партнерство и Украина / Институт стратегических исследований «Новая Украина»

Статья посвящена имплементации Украиной норм трансатлантического торгово-инвестиционного партнерства (ТТИП), изучению геополитических аспектов ТТИП, его глобального экономического содержания. Автором построен рейтинг проблем, возникающих при согласовании позиций сторон ТТИП с учетом постоянно растущих социально-политических дисбалансов, для влияния на которые отсутствуют эффективные рычаги. Также проведена оценка макроэкономического эффекта от заключения Договора о свободной торговле между США и ЕС в целом и в частности – как фактора траектории развития Украины в контексте глобальной экономики. Обосновано, что обострение геополитических и геоэкономических конфликтов в мире, депрессивная динамика мировой экономики и неопределенность влияния финансово-экономических факторов на разные страны и интеграционные объединения, сузили для Украины возможности выбора стратегии развития на среднесрочную перспективу.

Безусловными преимуществами доступа Украины к общему экономическому пространству Трансатлантического партнерства названы синергетический эффект догоняющего развития, имплементация технологических и социальных инноваций и эффект масштаба в результате доступа на самый большой рынок в мире. Автором проанализированы возможные риски активной имплементации Украиной норм ТТИП, замедляющие и стимулирующие факторы этого процесса.

Ключевые слова: Трансатлантическое торгово-инвестиционное партнерство, стратегия национального развития, модель внешнеэкономической интеграции.

Стаття надійшла до редакції: 20.10.2015

Рекомендовано до друку: 26.11.2015